

“Normadan og’ish” va “deviant xulq-atvor” psixologiyasi

Hayotbek Hasan o’g’li Orziyev

j.s.ostonov@gmail.com

Buxoro psixologiya va xorijiy tillar instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada deviant xulq-atvorli o’smirlar alohida xususiyatlarining ijtimoiy-psixologik tashxisining o’ziga xosligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so’zlar: deviant xulq, o’smirning hayotiy mezonlari, ma’naviy va huquqiy me’yorlar, psixodiagnostika qilish, deviant xulqqa moyilligi.

Psychology of Deviant Behavior and Deviant Behavior

Hayotbek Hasan o’g’li Orziyev

j.s.ostonov@gmail.com

Bukhara Institute of Psychology and Foreign Languages

Abstract: This article discusses the specific features of the socio-psychological diagnosis of specific characteristics of adolescents with deviant behavior

Keywords: deviant behavior, adolescent life criteria, moral and legal norms, psychodiagnostics, propensity for deviant behavior

Ma’lumki, kishining deviant axloqini jamiyatda qabul qilingan me’yorlarga zidligi va ruhiy jarayonlarining muvozanatsizligi, moslashuvchan emasligi ko’rinishida yoki uning shaxsiy axloqi ustidan axloqiy va estetik nazoratdan bo’yin tovlash ko’rinishidagi o’zini faollashtirish jarayonining buzilishida namoyon bo’luvchi alohida qilmishlar yoki qilmishlar tizimi sifatida belgilash mumkin. Normal va uyg’un axloq shakllarini ruhiyat bilan bog’liq uch darajada ifodalash mumkin:

- ruhiy jarayonlarning muvozanati ko’rinishidagi mizoj xususiyatlari;
- moslashuvchanlik va o’zini faollashtirish ko’rinishidagi xos xususiyatlar;
- kishining ma’naviyati, mas’uliyati va vijdonliligi ko’rinishidagi shaxsiylik.

Og’uvchi xulq (deviant, lot. deviatio - og’ish) deb, kishining qilmishlari, faoliyati turi odatiy, umume’tirof etilgan me’yorlardan farq qiladigan yoki u o’zi a’zosi bo’lgan jamiyat tomonidan qabul qilingan me’yorlarga mos kelmay, barqaror ravishda ularning ijtimoiy me’yorlaridan og’ishida namoyon bo’ladigan axloqqa aytiladi.

Demak, deviant xulqli shaxs deb, birinchi navbatda, axloqiy jihatdan qarindosh-urug’lari va do’stlarining ko’nglini og’ritadigan va atrofdagilarning hayoti uchun xavf tug’diradigan shaxslarga (individlarga) aytiladi. Katta yoshdagi individ avval

boshdanoq ichki maqsadga intilish kuchiga ega bo'lib, shunga ko'ra, faolligining barcha ko'rinishlari yuzaga chiqadi. Shaxs va borliqning o'zaro munosabatlarini beshta usul bilan aniqlash mumkin:

- 1) moslashuv;
- 2) qarshilik ko'rsatish;
- 3) ro'para bo'lish;
- 4) vaziyatdan qochish;
- 5) mensimaslik.

Yetuk intellektual salohiyatli shaxslar voqelikka moslashuvni tanlaydi. Qarshilik ko'rsatishda shaxs faol ravishda o'ziga, dunyoqarashiga mos kelmaydigan borliqni o'zgartirishga, ya'ni uni o'zining shaxsiy qarashlari va qadriyatlariga muvofiq o'zgartirishga harakat qiladi. U o'zi duch kelayotgan barcha muammolar borliqning ijtimoiy me'yorlariga asoslanganligiga ishonadi va borliq bilan kurash, borliqni o'ziga moslashtirib o'zgartirishga harakat qilish yoki jamiyat me'yorlarini buzuvchi axloqdan maksimal darajada foydalanish uning o'z maqsadlariga erishishining yagona usuli bo'lib qoladi. Bunda mazkur shaxsga nisbatan borliq tomonidan qaytariladigan javob ham xuddi shunday qarshi harakat qilish, shaxsni o'zgartirish, uni voqelik talablariga moslashtirishga qaratilgan bo'ladi. Borliqning shaxsning dunyoqarashiga zid bo'lgan ijtimoiy me'yorlariga qarshilik ko'rsatishi kriminal va delinkvent xulq-atvorda uchraydi. Borliqning qarshilik ko'rsatishi, uni o'zlashtirish va tushunishning subyektiv ravishda buzib ko'rsatilishi sabablari, tevarak-olam tomonidan dushmanlarcha qabul qilinadigan ruhiy nuqson alomatlari va ruhiy-patologik buzilishlar bilan bog'liq. Ruhiy kasallik alomatlari atrofda gilarining qilmishlari sabablarini bir xil baholash imkoniyatini izdan chiqaradi, buning oqibatida muhit bilan o'zaro samarali munosabatlar qiyinlashadi.

Talon-taroj qilish - o'g'rilik, firibgarlik, o'zlashtirish, rastrata qilish, bosqinchilik yoki qaroqchilik shaklida noqonuniy ravishda o'zganing mulkini tekinga olish;

O'g'rilik - o'zganing mulkini yashirin ravishda talon-taroj qilish;

Pora - mansabdor shaxs tomonidan pora beruvchining foydasiga bajarilgan harakat uchun pul, qimmatli qog'ozlar, boshqa mulk yoki manfaatlar olishi;

Firibgarlik - aldov yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan o'zganing mulkini talon-taroj qilish;

G'arazgo'y-zo'ravon yo'nalish deganda, shaxs ustidan zo'rlik ishlatish bilan bog'liq g'arazli jinoiy tajovuzlarni tushunish lozim. Bu toifaga quyidagilar kiradi:

- a) bosqinchilar;
- b) bosqinchilik hujumlari ishtirokchilari;
- c) zo'ravon talonchilar - reketirlar (tovlamachilar);
- d) g'araz maqsadda odam o'ldirishdan qaytmaydigan qotillar.

Tajovuzkorona-zo‘ravonlik deganda, insonlarning hayoti, sog‘lig‘i va shaxsiy qadr-qimmatiga o‘ta hurmatsiz munosabatda namoyon bo‘ladigan insonparvarlikka zid jinoiy yo‘nalish tushuniladi.

Bu toifaga quyidagilar kiradi:

a) bezorilar;

b) haqoratlash va tuhmat qilish yo‘li bilan shaxsning sha‘ni va qadr-qimmatiga zarar yetkazuvchi shaxslar;

c) shaxsga qarshi og‘ir jinoyat sodir qiluvchi shaxslar - odam o‘ldirish, zo‘rluk ishlatish, og‘ir tan jarohatlari yetkazish va boshqalar.

Bunday holda, tajovuzkor zo‘ravonlik yo‘nalishi ham verbal (og‘zaki) (so‘z bilan haqoratlash), ham noverbal (jismoniy ta‘sir) holatda, kriminalgacha va kriminaldan so‘nggi darajada, ya‘ni ma‘naviy qoralashni keltirib chiqaruvchi qilmishlar va axloqsizlik ko‘rinishida yoki jinoiy javobgarlikka tortiluvchi harakatlar shaklida namoyon bo‘lishi mumkin.

Haqorat - o‘zga shaxsning sha‘ni va qadr-qimmatini beadab shaklda ifodalangan harakat orqali kamsitish;

Bezorilik - fuqarolarga nisbatan zo‘rluk ishlatish yoxud zo‘rluk ishlatish yo‘li bilan qo‘rqitish, shuningdek o‘zganing mulkini nobud qilish yoki shikast yetkazish tarzida jamiyatdagi yurish-turish qoidalarini qo‘pol ravishda buzish;

Kaltaklash - badanning anatomik butunligini buzmaganda ko‘plab zarbalar berish;

Qiydash - zo‘rluk ishlatish yo‘li bilan muttasil ravishda jismoniy yoki ruhiy azoblar berish;

Nomusga tegish - zo‘rluk ishlatib yoki zo‘rluk ishlatish bilan qo‘rqitib, qurbonning oqibididan foydalanib, jinsiy aloqa qilish;

Odam o‘ldirish - boshqa odamga nisbatan qasddan o‘lim yetkazish;

Ehtiyotsizlik oqibatida sodir etilgan jinoyatlar deganda jinoiy ehtiyotsizlik yoki o‘ziga ishonganlik oqibatida vositalar va tizimlardan foydalanish orqasida ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, maishiy, tibbiy, ekologik xavfsizlik va shu kabilarning buzilishiga olib keluvchi harakatlar tushuniladi.

Ijtimoiy axloqning og‘ishi jamiyatga qarshilik ko‘rsatishning nisbatan “passiv” (qoloq) tipi deb tavsiflanadi. Ular faol hayot tarzidan voz kechishga intilish, o‘z fuqarolik majburiyatlari, burchidan bo‘yin tovlash, shaxsiy va ijtimoiy muammolarni hal etishni istamaslikda ifodalanadi. Bunday hollarga ishdan, o‘qishdan bo‘yin tovlash, daydilik, fohishalik, kishini sun‘iy xomxayollar dunyosiga g‘arq qiluvchi va uning ruhiyatini yemiruvchi alkogol, giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar iste‘mol qilishni kiritish mumkin.

Asotsial axloqning oshib ketishi - o‘zini-o‘zi o‘ldirish - suitsid (suitsid - suitsidentning. tilidan o‘z joniga qasd qilish) deyiladi.

Shunday qilib, deviant (ogʻadigan) axloqqa, shaxsning mazkur jamiyatda (ijtimoiy guruhda) rasmiy oʻrnatilgan yoki ilgaridan vujudga kelgan meʼyor va taomillarga mos kelmaydigan va subyektni undan ajratib qoʻyishga, davolash, tuzatish yoki jazolashga olib keluvchi axloq va harakatlar kiritiladi.

Biz xulq-atvor deviatsiyalarining shakllanishiga koʻmaklashuvchi ijtimoiy va biologik shart-sharoitlarini oʻrganib chiqib, natijada shaxs ogʻma xulq-atvorining psixologik mexanizmlari masalasida alohida toʻxtab oʻtmoqchimiz. Nima uchun bir sharoitda odamlar turli xulq-atvorni namoyish etadilar (nafaqat oddiy insonlar, balki genetik oʻxshash egizaklar ham)? Qanday psixologik mexanizmlar deviant xulq-atvorni harakatga keltiradi va qoʻllab quvvatlaydi? Qanday shaxs sifatlari va tuzilmalari ogʻma xulq-atvor uchun javobgardir? Nihoyat, qanday shaxs sifatlari xulq-atvorda chetlashish shakllanishiga toʻsiqlik qiladi? Ushbu bobda biz, shaxs ogʻma xulq-atvorining mohiyatini yoritib beruvchi yetakchi psixologik konsepsiyalardan foydalangan holda, qoʻyilgan savollarga aniq javob berishga harakat qildik.

V.Frankl fikricha, insonlardagi fundamental motivatsion kuch - bu maʼno-mazmunga qarab intilish hisoblanadi. Insonlar nima uchun yashashi kerak va hamma narsada maʼno-mazmun topishga harakat qiladilar? "Maʼno-mazmunni berib boʻlmaydi, uni topish kerak", chunki u har bir inson uchun noyob hisoblanadi va faqatgina oʻzi tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Agar inson oʻzidan tashqari boshqa hech narsada maʼno-mazmun topa olmasa, ekstremal vaziyatdan sogʻ-omon chiqish uchun hech qanday imkon, maʼno va maqsad yoʻqdir. Giperrefleksiya (meʼyoridan koʻp oʻzini refleksiyaga oldirib qoʻyish) va giperintensiya (oʻz xohishini qondirish uchun meʼyoridan koʻp eʼtibor berish) - inson tomonidan oʻzining "Menlik" doirasidan chiqmaslik uchun qoʻllaydigan ikkita asosiy usul bor. Oʻzidan tashqari biror narsada maʼno-mazmun topish uchun uchta har xil usul bor:

- 1) hayotda nimadir qilish, nimadir berish (ijod mahsuli);
- 2) hayotdan nimadir olmoq (kechinmalar ahamiyati);
- 3) taqdirga nisbatan maʼlum munosabatda boʻlish, masalan: oʻzgartirib bilmaslik, ogʻir kasal boʻlgan vaziyatda (munosabatlar ahamiyati).

Bundan tashqari, oʻtmishdagi kechinmalar va din - ushbu ikkita sohada inson maʼno-mazmunni topa olishi mumkin.

Oʻsha vaziyatda, maʼno-mazmunga (mohiyat) intilish, nimadir bilan toʻsilgan boʻlsa, ekzistensial frustratsiya holati paydo boʻladi. Apatiya va zerikish - uning asosiy belgilari. Ekzistensial frustratsiya oʻzidan oʻzi na patologik, na patogen hisoblanadi. Odamlarning behuda hayoti, maʼno-mazmunni qidirish bilan bogʻliq xavotirlanishi, hattoki ularning nochorligi, bular hammasi - kasallik emas, balki maʼnaviy ofatdir. Hayotning maʼno-mazmunsizligini his etish, bir paytning oʻzida intellektual samimiylik va haqiqatparvarlik belgisidir.

Shunday qilib, V. Frankl ta'limotiga muvofiq, og'ma xulq-atvor - odamlar ma'no-mazmun topish uchun javobgarlikdan qochib, o'z ma'naviyatini ezib qo'yish natijasida paydo bo'ladi. Og'ma xulq-atvorga ega insonga yordam berish - bu uning ma'anaviy "menligini" anglash, o'z taqdiri uchun ma'suliyatini sezishdir, keyinchalik o'z borlig'ining ma'no-mazmunini anglab yetishdir.

Maqsadli qadriyatlar bolalik chog'ida oilada shakllanadi, masalan, ona, bolaning muhabbat va hurmatga bo'lgan ehtiyojini qo'llagan holda, biror bir aniq topshiriqni bajarmasligi tufayli bolaga nisbatan salbiy munosabat bildiradi. Keyinchalik bolaning o'ziga nisbatan hurmati ona tomonidan singdirilgan qadriyatlarga va ularga munosib bo'lish qobiliyatiga bog'liq bo'lib qoladi. Singdirilgan shartli qadriyatlar ta'sirida bo'la turib, shaxs o'zi sezmaganda holda shaxs-niqobiga aylanib qoladi.

Shunday qilib, me'yorida rivojlanishi uchun inson o'z fikrini ifoda etish tajribasiga ega bo'lishi lozim. Aksincha, o'zi haqida yolg'on, nohaq yoki noto'g'ri tasavvurlar, qarama-qarshi tajriba, o'zini joriy etish talabi va tashqi baholashdan qaramlik o'rtasidagi ichki mojaro, - bularning hammasi muayyan muammoli xulq-atvorni keltirib chiqaradi. Demak, shaxs va xulq-atvor muammolarini yechish uchun maxsus sharoitlar yaratib, faollashish jarayonini qo'llab quvvatlash zarurdir. Masalan, mijozga yo'naltirilgan terapiya jarayonida - bu shaxsga nisbatan chindan qiziqish, insonni shartsiz ijobiy qabul qila olish, unga baho berish munosabatida bo'lmaslik.

Shaxs o'zini faollashtirish tushanchasi A. Maslou (1908-1970) uchun ham asosiy deb hisoblanadi. Uning qarashlariga binoan, inson yaxlit tizim sifatida ijtimoiy sharoitlar ta'siri ostida amalga oshirilib, tug'ma ehtiyojlariga muvofiq faoliyat yuritadi. Ehtiyojlar pastdan yuqoriga qarab ierarxiya tashkil etadi:

1. Fiziologik ehtiyojlar;
2. Xavfsizlik ehtiyojlari;
3. Ijtimoiy ehtiyojlar;
4. Hurmat va e'tibor ehtiyojlari;
5. O'z imkoniyatlarini ishga solish ehtiyojlari.

Yuqori ehtiyojlar, faqatgina pastlari qoniqtirilganda, faollashadi. O'zini faollashtirish qobiliyat sifatida ko'pchilik insonlarda mavjud, ammo kamchilik shaxslarda u ma'lum darajada amalga oshirilgan bo'ladi. Bunday insonlar, o'zini faollashtiruvchi shaxslar - me'yorida rivojlanish namunasi sifatida qabul qilinadilar, chunki inson borlig'ini maksimal darajada namoyish eta oladilar.

O'zini faollashtirish konsepsiyasidan quyidagi xulosalar kelib chiqadi. Og'ma xulq-atvorning sabablaridan biri, o'zini faollashtirishga to'siq bo'lishi mumkin. Bu esa tayanch ehtiyojlarni frustratsiyasini bildirishi mumkin (ularni qondirish yo'lidagi to'siqlar); past darajadagi ehtiyojlarga individual yondashish, yuqori ehtiyojlarni rivojlanmasligi yoki yomon ijtimoiy sharoitlar. Agar turli sabablar tufayli ma'naviyat,

ijod va muhabbat orqali me'yorida o'zini faollashtirish imkoni bo'lmasa, uni deviant xulq-atvor orqali o'zini namoyish etish bilan almashtirishi mumkin.

E.Fromm (1900- 1980) tadqiqotlarida ko'rib chiqilgan g'oyalar bilan hamohangdir (uning "neofreydizmga" rasmiy tegishligini inobatga olmasak). E.Fromm fikricha, inson o'zi va tabiat o'rtasida uyg'unlikka intilib, ekzistensial qarama-qarshiliklarni yengib o'tishga majburdir. Bu - hayot va o'lim dixotomiyasi; bor imkoniyatlarini amalga oshirishga intilish va bu uchun hayot qisqaligi va uning o'rtasidagi nizodir; yolg'izlik hissiyoti va boshqa insonlarga yaqinlik o'rtasidagi qarama-qarshilik.

Ushbu ob'ektiv qarama-qarshiliklarni inson bartaraf eta olmaydi, ammo ularga nisbatan turlicha munosabat bildirishi mumkin. Inson o'zini dunyoga qarshi chiqishini, yolg'izlik va kuchsizlik hissiyotini turli mexanizmlar yordamida yengib o'tadi. Bu mexanizmlar "erkinlikdan qochishga" olib keladi. Ular, "pozitiv erkinlikka" - muhabbat va mehnat orqali dunyo bilan haqiqiy aloqaga qarshi chiqadilar.

E.Fromm birinchi mexanizmni "avtoritar" deb belgiladi. Avtoritar shaxs erkinlik yuki, erkinlik va o'zining "menligidan" voz kechadi. Ushbu tip ko'proq totalitar davlatlarda kuzatiladi, ko'pchilik o'z lideri bilan simbiotik tarzda birlashadi. Ikkinchi mexanizmi - avtomatlashtiruvchi konformizm, bu holatda inson o'z individualligini yo'qotib, ijtimoiy sifatida taklif etilgan shaxs tipini to'liq o'zlashtirib oladi. Uchinchi yo'l - destruktivizm - dunyoni buzish orqali undan uzoqlashishi bilan bog'liq. Sadizmdan farqliroq, destruktivizm hukmronlikka intilmaydi, ammo u bor tiriklikni o'likka aylantiradi.

Shunday qilib, ekzistensial psixologiya o'zini faollashtirish va ma'naviy turmush kabi inson shaxsining yuqori namoyishlariga urg'u beradi. Ma'naviy turmush shaxsiyat chegarasidan chiqishni nazarda tutadi. U insoniy qadriyatlarda o'zini anglash, individuallik va o'zini namoyish eta olish muhimligini tan olish bilan bog'liqdir. U erkinlik, ma'suliyat, burch, mehr-shavqat, hurmat, qiziqish, muhabbat, ishonch, ijod quvonchi kabi yuqori darajadagi hissiyotlarda namoyon bo'ladi. Deviantlik holatida biz mutlaqo boshqa manzarani kuzatamiz. Shuning uchun og'ma xulq-atvorni shubhasiz, shaxsning ekzistensial muammolari va uning ma'naviy rivojlanishida buzilishlar mahsuli sifatida ko'rib chiqish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Олимов Л.Я., Махмудова З.М. Психологические механизмы девиантного поведения. Психология XXI века. Ярославль., 2020. -С. 125-127.

2. Олимов Л.Я., Махмудова З.М. Стрессли вазиятларда психологик химоя механизмлари ва копинг хулқ-атвор намоён бўлишининг ижтимоий психологик хусусиятлари: стрессли вазиятларда психологик химоя механизмлари. Psixologiya ilmiy jurnali. 2020 yil, 4 son 109-115 b.

3. Олимов Л.Я., Махмудова З.М. Ўсмирларда психологик ҳимоя механизмларининг намоён бўлишининг ўзига хослиги. *Psixologiya ilmiy jurnali*. 2021 yil, 4 son 103-112 b.

4. Олимов Л.Я., Махмудова З.М. Экстремал вазиятларда копинг хулқ-атвор ва стратегиялар намоён бўлишининг ижтимоий психологик хусусиятлари. *Psixologiya ilmiy jurnali*. 2021 yil, 3 son 98-106 b.

5. Olimov L.Ya, Baratov Sh. R. Авезов О.Р. *Psixologiya nazariyasi va tarixi*. Darslik. "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti. Toshkent. 2019. -B. 494.

6. Olimov L.Ya. *Shaxs psixologiyasi*. "Durdoni" nashriyoti. Buxoro. 2019. -B. 280.

7. Олимов Л.Я., Эшов Э.С. Авезов О.Р. Девиант хулқ-атвор психологияси. "Durdoni" nashriyoti. Buxoro. 2019. -B. 420.

8. Olimov L.Ya. *Xulqi o'g'ishgan bolalar psixologiyasi*. Darslik. Buxoro, "Durdoni". 2019. - 460.

9. Olimov L.Ya, Avezov O.R., Baratov Sh. R. *Psixologiya nazariyasi va tarixi (o'quv qo'llanma)* <https://library.sammi.uz/Library/> 1 (1), Ўзбекистон

10. Олимов Л.Я. Глобаллашув шароитида ахборот-психологик хавфсизликни таъминлаш. *journal.buxdu.uz* 2 (2), 141-144

11. Олимов Л.Я., Махмудова З.М. Ўсмирларда психологик ҳимоя механизмларининг намоён бўлишининг ўзига хослиги. *XXI аср психологияси* 1 (1), Ўзбекистон

12. Olimov, L. (2021). maqola СТРЕССЛИ ВАЗИЯТЛАРДА ПСИХОЛОГИК ҲИМОЯ МЕХАНИЗМЛАРИ ВА КОПИНГ ХУЛҚ-АТВОР НАМОЁН БЎЛИШИНИНГ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ: СТРЕССЛИ ВАЗИЯТЛАРДА ПСИХОЛОГИК ҲИМОЯ МЕХАНИЗМЛАРИ ВА КОПИНГ ХУЛҚ-АТВОР НАМОЁН БЎЛИШИНИНГ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 7(7)..

13. қизи Расулова, М. Б., & Олимов, Л. Я. (2022). ЎСМИР ШАХСИ РИВОЖЛАНИШИДА АҲЛОҚИЙ НОРМАЛАР МУАММОСИНИНГ ҲОЗИРГИ ЗАМОН ПСИХОЛОГИЯСИДА ТАДҚИҚ ЭТИЛИШИ. ТАЪЛИМ ВА РИВОЖЛАНИШ ТАҲЛИЛИ ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ, 2(3), 204-207.

14. Yarashovich, O. L. (2020). O'smirlarning ba'zi dinamik xususiyatlari kontekstida kurashish xatti-harakatlarini o'rganish xususiyatlari. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 1(1).

15. Olimov, L. (2020). ЛЯ психологической защита: ПСИХОЛОГИК ҲИМОЯ МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 2(2).

16. EZ SATTOROVICH. PSYCHOLOGICAL INFLUENCE OF SPEECH DISORDERS AND THE CAUSES THAT CAUSE THEM ON THE CHILD'S PSYCHE. *Academicia Globe: Inderscience Research* 1 (VOLUME 3 , ISSUE 1 , JANUARY-2022

17. ЗС Элов. ЗАМОНАВИЙ ЖАМИЯТДА СУИЦИД (ЎЗ ЖОНИГА ҚАСД ҚИЛИШ) МУАММОЛАРИ. *Eurasian journal of Law, Finance and Applied Sciences* 1 (2(2021): EJLFAS), 26-28

18. ЗС Элов. ИССЛЕДОВАНИЯ ПРИЧИН УСЛОВИЙ, ФАКТОРОВ СУИЦИДАЛЬНОГО РИСКА. *Евразийский юридический журнал*, 2015. 310-312

19. ЗС Элов. СУИЦИДАЛ ХУЛҚ ШАКЛЛАНИШИ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК МУАММО СИФАТИДА (ички ишлар идоралари ходимлари мисолида). *PSIXOLOGIYA*, 2015. 62-72

20. ЗС Элов. СУИЦИДАЛ УРИНИШЛАРНИ СОДИР ЭТИШГА САБАБ БЎЛУВЧИ АСОСИЙ ОМИЛЛАР (Ички ишлар органлари ходимлари мисолида). *PSIXOLOGIYA*, 2014. 82-87

21. ЗС Элов. ПРОФИЛАКТИКА САМОУБИЙСТВ СОТРУДНИКОВ ОБД. *ВЕСТНИК ИНТЕРГАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ*, 2017. 208-212

22. Z ELOV. QOBILIYATNING SHAXS PSIXOLOGIYASIDAGI O'RNI VA DANNING-KRYUGER EFFEKTI. *PEDAGOGIK MAHORAT* 2021 1 (5), 143-144

23. ЗС Элов. ПРОФИЛАКТИКА САМОУБИЙСТВ СРЕДИ СОТРУДНИКОВ ОБД. *Психология XXI столетия*, 2017 473-477

24. SMZ Qizi, EZ Sattorovich. PRIORITIES OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal* 3 (3), 2021. 900-904

25. EZ Sattorovich. ICHKI ISHLAR ORGANLARI XODIMLARI ORASIDA SUISIDAL XULQ MOTIVASIYASI NAMOYON ETILISHINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK SABABLARI. *THE BEST INNOVATOR IN SCIENCE* 1 (1), 2022. 583-591

26. AAM Elov Ziyodullo Sattorovich. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA UCHRAYDIGAN NUTQ BUZILISHLARI VA ULARNI YUZAGA KELITIRUVCHI SABABLARNINIG BOLA RUHIYATIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI. *RESPUBLIKA KO'P TARMOQLI ILMIY TADQIQOTLAR SAMMITI* 1 (1, 2022 fevral), 234-237

27. UFF Elov Ziyodullo Sattorovich. SUICIDE - AS A GLOBAL PROBLEM FACING HUMANITY. *WEB OF SCIENTIST: INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH JOURNAL*. 2022 1 (Volume 3 ...

28. EZ Sattorovich. O'SMIRLIK DAVRIDA SHAXS XULQ-ATVORIDA KUZATILADIGAN REAKSIYALARNING PSIXOLOGIK TA'SIRI. *PSIXOLOGIYA ILMIY JURNAL* 1 (1, 2022), 27-29

29. ZS Elov. O'smirlik davrida shaxs xulq-atvorida kuzatiladigan reaksiyalarning psixologik ta'siri. Science and Education 3 (3), 2022. 442-447

30. EZ Sattorovich. NUTQDA UCHRAYDIGAN BUZILISHLAR VA ULARNI YUZAGA KELTIRUVCHI SABABLARNING BOLA RUHIYATIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI. PEDAGOGIK MAHORAT (Ilmiy-nazariy metodologik jurnal) 1 (1, 2022 fevral), 103-105

31. ЭЗ Сатторович. НУТҚДАГИ АЙРИМ НУҚСОНЛАРНИНГ БОЛА РУҲИЯТИГА ПСИХОЛОГИК ТАЪСИРИ. ZAMONAVIY DUNYODA AMALIY FANLAR: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR (RESPUBLIKA ILMIY ...

32. EZ Sattorovich. Qadimgi xalqlar urf-odatlari va rivojlangan jamiytda ўz joniga qasd qilişning ijtimoiy psixologik sabablari. Tarix va bugun (qadimgi xalqlar urf-odatlari va bugungi zamon). JAMIYAT VA INNOVASIYALAR 1 (10.2021), 169-173

33. ЭЗ С. ПРИЧИНЫ И АНАЛИЗ СУИЦИДАЛЬНЫХ МЫСЛЕЙ СРЕДИ ПОДРОСТКОВ. ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ 1 (23), 2021 390-392

34. EZ Sattarovich. CONDITIONS AND THE REASONS OF CASES OF THE SUICIDE AMONG THE STAFF OF LAW-ENFORCEMENT BODIES. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol 5 (3) 2017

35. ЗС Элов. СУИЦИДАЛ ХУЛҚ ШАКЛЛАНИШИНИНГ ИЛМИЙ АДАБИЁТЛАРДА ЎРГАНИЛИШИ: НАЗАРИЙ ТАҲЛИЛЛАР. ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ, 2016. 269-271